

Gondolatok a felnémeti utcanevekről

Felnémet 1960-tól Eger városrészévé lett. A falu elvesztette korábbi önállóságát, és lassan ugyan, de elindult az urbanizáció útján. Azért mondom, hogy lassan, mert kezdetben a „nagy testvér”-től, Egertől kevés támogatást kapott. Ahhoz, hogy a városi rang előnyét is érezzék a felnémeti lakosok, éveknél kellett eltelnie. Ma már szemmel láthatóak a pozitív változások, s ezek áldásaiban az egykori falu lakosai részesülhetnek. Felújították az utakat, kényelmes közlekedés könnyíti meg a városba való eljutást. Igaz viszont, hogy a régi helyi szolgáltatás (boltok, kisipar) elsorvadt.

Felnémetnek sajátos kultúrája, népszokása volt, népviselete is, palócos nyelvjárása is eltért az egriektől. Utcanevei őrizték a hagyományt, s ezek mind a természetes szemléleten alapultak.

Hasonlóan az ország más településeihez, az utcaneveket az elmúlt mintegy 50 év alatt többször megváltoztatták, a döntések mindig fent születtek, amelyek előbb a helyi községi, később pedig a városi tanács határozataiban öltöttek testet. Soha sem kérdezték meg a felnémeti embereket, akik között akadtak olyanok is, akik jól ismerték a falu múltját, hiszen gyerekkoruktól fogva ide kötődtek. Így például Németh András tanár urat, a falu szülöttét, a Felnémet hagyományait haláláig őrző és gyűjtő lelkes népművelőt.

Közismert, hogy a legtöbb faluban megtalálhatók az *Alvég*, *Felvég* (esetleg *Alszeg*, *Felszeg*), *Újsor*, *Kertalja* stb. elnevezések. Ezek a nevek jól mutatják település szerkezetét, hiszen az *Alvég* a déli, a *Felvég* pedig északi „végére” utal. A *sor* utótagú közterületi névben pedig az tükröződik, hogy csak egy sor házból áll az utca. De ha később be is építették mindkét oldalát, a sor elnevezés megmaradt, noha tulajdonképpen már utca lett.

A Nagysor és az Újsor korrelációból kikövetkeztethető, hogy az előbbi a falunak központi helye lehetett, míg az utóbbi egy újabban keletkezett közterület. Török Sándor Konstantin a felnémeti dialektusról írt tanulmányában (Magyar Nyelvőr 1896) ezt a Nagysort nevezi *Bíró sorának*, mivel feltehetőleg itt laktak azok a gazdagabb személyek, akik közül a falu bíróját választották. Az említett szerző tanulmányában olvasható az alábbi népdalidézet: „Erre gyere, ne menj ára / Nem menny a Bíró sorára / Híres lányok laknak ára”, / Be van a kapujok zárva.” A *híres* jelző feltehetőleg a módosságra, rátartiságra utal.

Érdemes megemlíteni a Borsod utcanevet, amit a felnémeti dialektus *Bossod*nak ejt. Az elnevezés arra utal, hogy az Eger-patak bal partján lévő terület, így például az egri vár is, egykor Borsod megyéhez tartozott.

Ugyancsak említésre méltók a *Sánc*, *Sáncalja*, *Szérűskert* közterületi nevek. Jelzik a felszíni formát (sánc), illetve őrzik egy régi mezőgazdasági tevékenység emlékét (a szérűskertben folyt a gabona cséplése).

Nos, az ilyen hagyományos elnevezéseknek esett neki az egykori hatalom Felnémeten is. Az *Alvég* előbb Rákosiról, azután meg Rákócziról kapta a nevét, végül Béke utca lett belőle. A *Felvég* Hámán Kató, majd Petőfi Sándor utcaként vált hivatalossá. Eltörölték az *Újsort* is, azt meg Kossuth Lajosról keresztelték el. A *Kertaljának* nagy költőnk, József Attila lett a névadója. A névváltoztatási mániának a *Nagysor* is áldozatául esett, Honvéd utcának nevezték egy ideig. Még jó, hogy nem Néphadsereg útjának.

Mint látható, az úgynevezett természetes utcanevekből sorra mesterségesek lettek. Sőt mi több, kető kivételével mindegyiket személyről neveztek el. Igaz, hogy Rákosit és Hámán Katót nem számítva, valamennyien méltók arra, hogy egy-egy utca a nevüket viselje. Sajnos, az utcanévadás eléggé általános gyakorlata, hogy a történelmi személyekről – emlékállítási céllal – közterületet neveznek el. De hát nem sok ennyi személynév?

Miként fentebb említettem, szerte az országban divik ez a nem is mai keletű névadási forma. Pedig már a múlt század első harmadában olvashatjuk egyik jeles nyelvművelőnknek, Halász Gyulának kritikai megjegyzéseit: „...ne osztogassuk el valamennyi utcánkat *embereknek*, kivált ne a múltó nagyságoknak! Ne csináljunk temetőt az élők városából, –fejfa fejfa melllett! Ne pusztítsuk ki végleg földrajzi neveinket!”

Napjainkban több is, névtannal foglalkozó nyelvész szakember mutat rá erre a nemkívánatos jelenségre.

A rendszerváltás az utcanevek átkeresztelésének újabb időszaka volt. Pozitívként említhetjük meg, hogy az eltörölt, egykori hagyományos nevek – úgy ahogy – visszakerültek a névtáblákra. Csak-hogy amolyan felemás módon. Az *Alvég, Felvég, Újsor* kivételével újra hivatalos elnevezés lett, csak éppen nem az eredeti formában. Megtoldották egy *i* képzővel és hozzábiggyesztették az *út* közszoí elemet. Ezek a nevek névtanilag két szempontból kifogásolhatók. Először: az *i* melléknévképzőnek a közterületek első elemében irányt jelző szerepe van. Azt jelzi, hogy az út valamilyen település, vagy egyéb földrajzi megnevezés felé vezet: *Bélapátpátfalvi út, Egri út, Szarvaskői út, Tárkányi út*, illetve *Bervai út*. Budapesten is számos ilyen név van: *Jászberényi út, Salgótarjáni út, Váci út* stb. A kifogásolt felnémeti utcanevek ebben a formájukban arra utalnak, mintha a *Felvégi út* a Felvég felé vezetne. Holott maga az utca a Felvég. Persze az már más kérdés, hogy a mai településnek nem ez az utca a vége, de a hagyományörzés megkívánja az eredeti elnevezés megtartását. Másodsor: a fentebb felsoroltak egyike sem *út*, hanem *utca*. Az *út* nagyobb szakasz, és általában a településről vezet ki, az *utca* pedig, miként azt az új kiadású Magyar értelmező kéziszótárban olvassuk: „Városban, falun kisebb közlekedési útvonal, amelyet legalább részben házak (esetleg telkek) szegélyeznek”.

Szólnom kell még a Kertaljáról és Nagysorról. Talán nincs is olyan irodalmat értő és szerető ember, aki ne hajtana fejet József Attila költői nagysága előtt. Én mégis szívesen használnom a régi nevet, amelyben érzem a közösség akaratát, a természetes névadást.

A *Kovács Jakab utca* gyermekkoromban Nagysor volt, s ezt a felnémetiek a *Nassornak* ejtették, miként a fent említett Borsod is a *Bossod* tájnyelvi alakban élt. Ezek a szóalakok tehát őrizték a nyelvjárási ízt, de az utcanév megváltoztatásával ez az ejtésforma is kiveszett.

Említsük meg a *Drága-patak* helynevet. Ezt is megőrizhették volna a névadó városatyák, ha a hagyományörzés fontos lett volna számukra. A Drága-patak ugyanis egykor külterületi helynév volt. A Bakos József–Fekete Péter szerzőpáros *Eger és Felnémet földrajzi nevei* című munkában, amelynek első kötete a külterület helyneveit tárgyalja, ezt olvassuk: „Kicsi árokszerű mélyedés. Pataknak nyoma sincs. Művelhető terület. Az adatközlők szerint valamikor kút is volt ezen a részen. Azt is tudni vélik, hogy 1820-ban olyan nagy szárazság volt, hogy minden kút kiapadt, csak egyedül ez nem. Nagyon drága lett egyszerre a falu lakóinak a víz. Így hálálkodtak akkor: *Jaj, de drága az isten ággya mők, hogy van*” (Eger 1972.). Ma a Drága-patak helyén van a *Telepi utca*.

Tekintsünk egy kicsit vissza a múltba, hogyan jött létre ez az utcanév! Az 1940-es évek végén a Berva-völgyben egy hadiüzemet hoztak létre. A mostani Bervai út jobb oldalán öt emeletes házból álló lakótelep épült a bervai gyár műszaki és adminisztratív dolgozói számára. Ezt a kis lakótelepet nevezték Ötösnek. Később az ennek környékén lévő korábban mezőgazdasági célú földterületekre családi házakat építettek, és új utcákat alakítottak ki. A régi Drága-patak helyén is létesült egy utca. De ahelyett, hogy az egykori külterületre emlékeztető utcanévet választották volna, a szürke, semmitmondó Telepi utcára keresztelték. A névadás tehát eltüntetette azt a kialakult földrajzi nevet, amit egykor a közösség adott.

Visszatérve a személynevekre. Meg kell említenem az Egri csillagokból ismert Jakab nevű felnémeti kovácsot, akiről az egykori Nagysort nevezték el. Úgy vélem, hogy jogosan büszkék a település lakói falujuk szülőltére, és az is érthető valamelyik, közterület viseli a nevét. De semmiképpen sem az egykori *Bíró sorának*, a *Nagysornak* a kárára. Talán valamelyik újonnan beépített közterület nevében fejeződhetett volna ki a falu tisztelete. Hozzáteszem még, azt is, hogy nem Kovács Jakab néven, ugyanis az egri várban harcoló felnémeti hősnek a családnevét nem ismerjük, a *kovács* foglalkozásnév volt. A Jakab kovács utcát viszont én is örömmel támogatnám.

Dóra Zoltán

HELYESBÍTÉS

„Ezúton szeretném megköszönni, hogy cikkemet júniusi számukban leközzölték. Azonban felhívnom a figyelmet, hogy a Tartalomjegyzék mellett, ahol felsorolják a kiadvány munkatársait, nevetem Filotás Gábornak írták, holott a tartalomjegyzékben és a cikknél következetesen jól írták. További észrevételem: szintén ennél a résznél törökkoppányi diáknak tüntettek fel, pedig a Honismereti Akadémiára történő regisztrációmon a tabi Rudnay Gyula Középiszkola, Szakközépiszkola és Kollégium volt feltüntetve.”

A hibákért a szerzőtől és az olvasóktól elnézést kér – a Szerkesztő.